

Social Sciences
ISSN: 1308 7444 (NWSASOS)
ID: 2016.11.3.3C0148

Status : Original Study
Received: May 2016
Accepted: July 2016

Meruyert Koizhaiganova, Ayşegül Koyuncu Okca

Pamukkale University, Denizli-Turkey
meruyertk@pau.edu.tr; aysegulkoyuncu@pau.edu.tr

Saadet Nihal Çoşkun

Adnan Menderes University, scoskuns@gmail.com, Aydın-Turkey

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.3.3C0148>

KARACASU DERİCİLİĞİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

ÖZ

Anadolu'da deri üretiminin yapıldığı bölgelerden biri Aydın ilinin Karacasu ilçesidir. Sadece Türkiye'de değil aynı zamanda yurtdışındaki ünlü ayakkabı firmalarına deri imalatı yapan Karacasu deri işletmelerinin geçmişte ülke ekonomisine önemli katkıları bulunmuştur. Bu çalışmada Karacasu'da köklü bir geçmişe sahip olan ve önemli bir kültürel değer olarak varlığını sürdürmeye çalışan dericilik mesleğinin ve Karacasu'da üretilen vaketa-sahtiyan derilerinden yapılan çeşitli ürünlerin yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli disiplinlere kaynaklık etmesi ve tanıtımın yapılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca, Karacasu'da deri üretimi yapan işletmelerin güncel sorunları ve günümüzdeki durumu ele alınmıştır. Bu çalışmanın gerçekleşmesi için yöntem anlayışımız ışığında amaca ulaşmada gerekli araçlar olan alan araştırması, gözlem ve söyleşi teknikleri kullanılmıştır. Gerekli verilere ulaşmak için Karacasu Deri İşleme Tesislerine gidilerek çalışanlar ile bire bir görüşme yapılmıştır. Karacasu deri üretimi ve bu derilerin ürünlere dönüştürülme aşamaları yerinde incelenmiş ve fotoğraflar ile belgelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dericilik, Deri, Vaketa, Sahtiyan, Karacasu

LEATHERWORK IN KARACASU AND ITS PRESENT STATUS

ABSTRACT

One area where the production of leather takes place in Anatolia is Karacasu District of Aydın Province. Karacasu tanneries which manufacture leather to the shoe companies not only in Turkey but also in abroad had provided important contributions to the country's economy in the past. In this study, it is intended to contribute to the maintenance of the Karacasu leatherwork and tanning which has a long history and nowadays is trying to survive as an important cultural value, and to the promotion of various leather handicraft products produced from vachetta and sahtiyan leathers, to pass them to future generations, to make them source for various disciplines on national and international level. Also the today's problems and the present situation of the leather tanneries located in Karacasu are discussed. In order to achieve the objectives in the light of our understanding, the implements required as field study, observation and interview techniques are used. To achieve the required data, the meetings with employees have been done by going to Karacasu Leather Tanneries. Leather manufacturing stages, its conversion to products were examined and documented with photographs.

Keywords: Leatherwork, Leather, Vachetta, Sahtiyan, Karacasu

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Eski çağlarda uygarlığın olduğu yerlerde dericiliğin de bulunduğu bilinmektedir (Yelmen, 2005:8). İlk çağlarda göçebe olarak yaşayan ve avcılık yaparak hayatlarını sürdüren insanlar, yaşamak için öncelikle besin maddelerine, zamanla vücutlarını dış etkilere, sıcak ve soğuktan koruyabilmek, doğa koşullarına karşı koymak ve örtünmek için etini yedikleri veya avladıkları hayvanların post ve derilerine ihtiyaç duymuşlardır. Böylece insanların muhtaç oldukları maddelerin başında deri ve postların gelmesi sebebiyledir ki; dericilik sanatı da insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahiptir (Dilek ve Coşkun, 2008:648). Taş ve ağaçtan sonra kullanılmaya başlanan deri, tamamen organik bir ürün olması nedeni ile insanoğlunun var olduğu günden itibaren duygu, düşünce, zevk, yaratıcılığını ortaya koymak ve sanatsal ürünleri oluşturmak için kullanılan, bir anlamda uygarlığın doğuşunu-gelişimini simgeleyen bir hammadde olmuştur (Koyuncu Okca ve Koizhaiganova, 2014:994).

Deriyi kullanmaya başladıkları andan itibaren çabuk bozulma özelliğini önleyici tedbirler için araştırmalar yapan insanlar, bu araştırmalar sonucunda ham deriyi bitki ve yağlar ile işleme tabi tutarak, istedikleri özellikte deri elde etmeyi başarmışlar (Gökçesu, 2002:13) ve dericilik mesleğini de başlatmışlardır. Bu sayede Mısır gibi çok sıcak ve kurak, Sibiryaya gibi çok soğuk bölgelerde ve Orta Asya bozkırlarında deri parçalarının çürümeden kalabilmesi mümkün olmuştur (Sakaoğlu ve Akbayar, 2002:17). Geçmişten günümüze kadar varlığını çeşitli şekillerde sürdürme gelmiş olan, tarihin her devrinde gerek bir meslek gerekse bir sanat eseri olarak karşımıza çıkan ve insanlığın ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılayan deri ve dericilik günümüzde halen önemini korumaktadır. MÖ 400'lü yıllarda genel olarak dericilik sanatı ile kendini gösteren Orta Asya Uygarlığı M.S. batı bölgelerine, Hunlar ile Avrupa topraklarına uzanmış ve bu "deri uygarlığı" Türk kavimleri ile Roma'ya kadar ulaşmıştır (Yelmen, 2005:10).

Türkler Orta Asya coğrafyasından Ön Asya'ya doğru göç ederken, her türlü birikimlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Dericilik alanında elde ettikleri deneyimlerini Anadolu'ya taşımışlar ve Anadolu'da var olan deri işleme zanaatı ile bu birikimleri sentezleyerek büyük bir aşama kaydetmişlerdir. Dericilik bu nedenle Anadolu Türk Sanatlarının en önemlileri arasında sayılmıştır (Haytoğlu, 2006:25). Türklerde ayrı bir yeri olan dericilik mesleğinin Horasan'dan güneye ayrılması ile Selçuklulara ve onlardan da Osmanlılara geçtiği bilinmektedir (Yelmen, 2005:10). Orta Asya'da, Hun Türkleri ile başlamış olan Türk dericiliğinin 2400 yıllık serüveni XIX. yüzyıla kadar bitkisel, şaplı, yağlı debagat ile devam etmiş; el gücüne ve büyük ölçüde ustalığa dayanan ilkel teknikler ile kesintisiz sürdürülmüştür (Yelmen, 2005:286). Bir zamanlar dericilik sanatının beşiği olan Anadolu, bu meslek ve sanatta en yüksek mertebeye eriştiğinde Avrupa memleketlerinde deri işleri henüz ilk çağlarını yaşamaktaydı (Alpaut, 1953:457). Örneğin; Ege Bölgesi'nde tahminen Hititler'den öğrenilerek yapılan dericilik, Anadolu'da eski çağlardan itibaren dericiliğin yapıldığını kanıtlamaktadır (Yelmen, 2005:302). Deri ürünler eskiden Anadolu'nun pek çok yöresinde ata sanatı olarak sürdürülmekte iken günümüzde bazı yerleşim yerlerinde eskisi kadar yoğun olmamakla birlikte halen devam etmektedir (Özdemir, 2007:79).

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Günümüzde dericilik sektörü ağırlıklı olarak Marmara ve Ege Bölgesinde yoğunlaşmıştır (Anonim, 2013:12-19). Sanayi, turizm, tarım sektörleri ile öne çıkan Ege Bölgesinde deri işleciliği İzmir (Menemen), Manisa (Kula), Uşak, Denizli ve Aydın'da (Karacasu) faaliyet göstermektedir. Deri işleme merkezleri arasında yer alan Karacasu kendine özgü teknikler ile vaketa ve sahtiyan üretiminde ismini duyurmuştur. Günümüzde Karacasu dericiliği, hızla değişen sosyo-ekonomik koşullara rağmen üretiminde özgünlüğünü korumayı başarmıştır. Bu çalışmada Karacasu'da köklü bir geçmişe sahip olan ve önemli bir kültürel değer olarak varlığını sürdürmeye çalışan dericilik mesleğinin ve Karacasu'da üretilen vaketa-sahtiyan derilerinden yapılan çeşitli ürünlerin yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli disiplinlere kaynaklık etmesi ve tanıtımın yapılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca, Karacasu'da deri üretimi yapan işletmelerin güncel sorunları ve günümüzdeki durumu ele alınmıştır. Bu çalışmanın gerçekleşmesi için yöntem anlayışımız ışığında amaca ulaşmada gerekli araçlar olan alan araştırması, gözlem ve söyleşi teknikleri kullanılmıştır. Gerekli verilere ulaşmak için Karacasu Deri İşleme Tesislerine gidilerek çalışanlar ile bire bir görüşme yapılmıştır. Karacasu deri üretimi ve bu derilerin ürünlere dönüştürülme aşamaları yerinde incelenmiş ve fotoğraflar ile belgelenmiştir. Ayrıca literatür taraması yapılarak bu çalışmanın bilimsel bir tabana oturtulması sağlanmıştır.

3. ANA KONU VE MEVZUU (SUBJECT)

Geleneksel sanatlar el emeği yoğun olarak üretimin yapılması, kültürel özellikler taşıyan motiflerin uygulanması, çoğunlukla doğal hammaddelerin kullanılması, üretenin hayal gücünü ve yaratıcılığını yansıtmaya açısından önemlidir. Geleneksel sanatlar biçim ve teknikleri açısından zaman içinde ülkelere, bölgelere ve yörelere göre farklı özellikler kazanmıştır. Deriyi işleyerek, ondan çeşitli eşyalar yapmak en eski zanaatlardan biridir (Yıldız, 1993:239). Türk kültüründe dericiliğin Mezopotamya ve Orta Asya topraklarından başlayıp ve daha sonra gelişimini gösteren bir ata mesleği olduğu bilinmektedir. Türklerde en eski sanatlardan biri olmasının yanı sıra çok gelişmiş ve önemli bir sanat dalı olarak karşımıza çıkan deri işleciliği, hayvancık ile geçimini sağlayan toplumların ikinci mesleği haline gelmiştir (Yelmen, 1998:226-227; İşcan, 1970:2). Deri insanoğlunun gelişim süreci ile şekil almış, işlenmiş ve bugünkü değerine kavuşmuştur. Türk kültüründe dericilik sosyal hayatın her boyutunda kaliteli işçilik ve üstün sanat değeri taşıyan ürünler ile dikkat çekmektedir (Koizhaiganova ve Koyuncu Okca, 2015:615).

İlk Türk devletlerinde halk ağaç oymacılığı ve özellikle deri süslemeciliğinde bir hayli üstünlükler göstermişlerdir. Önemli sanat eserleri değerindeki kurganlardan çıkan örnekler bunun bir göstergesidir (Yelmen, 2005:170). Orta Asya'dan çok zengin bir deri teknolojisinin yayıldığı tespit edilmiştir. Eski Türkler deriden sandıklar, hayvanlar için semerler yapmışlardır. Ayrıca deri üstüne işlemler yaparak süs eşyası olarak kullanmışlardır (Dilek ve Coşkun, 2008:548). Türk topluluklarında deri süslemeciliği ata verilen önemden dolayı birbirinin gelişimine paralel olarak devam etmiştir (Gökçesu, 2002:13-14). Daima at üzerinde yaşayan eski Türkler ve ataları hayatlarının her aşamasında deriden azami ölçüde yararlanmayı ustalıklarla başarmışlardır (Ögel, 2000:162-163). Türk deri sanatının yüzyılları aşan geçmişinin ürünü olan örnekler sanat tarihinin yanı sıra kültür tarihinin değerli belgeleridir. Bunlar taşıdıkları estetik

özellikler dışında Türklerin giyim, kuşam, beslenme, diğer bir ifade ile yaşayış biçimlerini yansıtan; örf, adet, gelenek, görenek, moda vb. özelliklerini aksettiren, sergileyen görsel ve kültürel varlıklardır (Güler ve Özdemir, 2004:584).

Derinin sanat ürünü olma özelliği ise insanların deriyi işlemeyi keşfi ile başlamıştır. Böylece deri insanoğlunun evrimine paralel olarak giyimden (ayakkabı, çizme, terlik, çanta, takı, elbise, gözlük kılıfı, sigaralık), çadıra, koşum ve eğer takımlarından av takımlarına, kitap ciltlerinden oyun araçlarına (gölge oyunu, tavla, satranç takımı) dekorasyonda kullanılan sanat eserlerine (abajur, pano, tablo, nazarlık, ayna, saat, mask, biblo, fotoğraf çerçevesi, sandık, sehpa örtüleri, gazetelik, çanak) kadar sayısız dalda yerini almıştır (Güler ve Özdemir, 2004:581, Afşar vd., 2011:314, Kayabaşı ve Özdemir, 2004:615).

Selçuklular devrinde deriden mamuller ile ilgili çok canlı bir ticari faaliyetin olduğu bilinmektedir. Türkler deriyi işleyip, ihtiyaca cevap verebilecek çeşitli fonksiyonlar kazandırmıştır. Deri işleme ve dericilik denildiğinde Asya, Avrupa, Afrika kıtalarında 600 yıldan fazla egemenlik sürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu, bu zanaattaki kudretli yapısı ile karşımıza çıkmaktadır. Osmanlıların deriyi en iyi biçimde işlemesi, çeşitli hayvanlardan elde edilen derileri bu üstün bilgiye dayalı işlemenin ötesinde değişik eşya yapımında kullanması, deri eşya türlerinde geniş bir yelpazenin oluşmasına neden olmuştur (Dağtaş, 2007:8). Osmanlı İmparatorluğu zamanında derinin çok geniş bir kullanım alanı olduğu ve deri ile yapılan her ürünün biçim, teknik ve süsleme bakımından ayrı bir sanat niteliği taşıdığı müzelerde bulunan birçok örneklerden ve Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan ürünlerden de anlaşılmaktadır (Dilek ve Coşkun, 2008:548). Osmanlılar Dönemi'nde altın çağını yaşamış olan deri sanatı özellikle saray atölyelerinde, saray için üretilen deri örneklerinde üstün başarı göstermiştir (Kayabaşı ve Aslan, 2011:254).

Deri işleme ve boyama konusunda çağdaşlarına göre ileri bir tekniğe sahip olan Osmanlılar, geliştirdikleri özel formül ve yöntemler ile Türklerin adı ile anılan deri türleri de bulmuşlardır. Örneğin "kırmızı sahtiyan" dünyaca tanınan bir deri türüdür (Güler ve Özdemir, 2004:585). Osmanlı İmparatorluğu zamanında bir sanat merkezi olarak da işlev gören sarayda derinin hammadde olarak çok geniş bir yelpazede kullanıldığı, üzerine boyama, nakış ve çeşitli süslemelerin yapıldığı da bilinmektedir (Gökçesu, 2002:14). Padişahlar için yapılan içi kürklü, dışı işlemeli kaftanlar, saltanat kayıklarına ait işlemeli mataralar, koşum takımları, gümüş kakmalı eyerler, ayakkabı ve çizmeler, gümüş işlemeli çantalar bugün Osmanlı'nın deri sanatında ulaştığı düzeyi gözler önüne seren örneklerdir (Dağtaş, 2007:9). Uzun yıllar basit işletmelerde ve ilkel şartlarda yoğun emek harcanarak faaliyet gösteren dericilik, ilkel işletmelerin giderek azalması, teknolojik gelişmeler ve modern tesislerin hızla çoğalması sonucu günümüzde önemli bir sanayi haline gelmiştir (Gökçesu, 2002:14).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA (RESULTS AND DISCUSSIONS)

Tüm dünyada büyük ilgi gören deri ürünlerin, uzun yıllardır ülkemizin birçok yöresinde üretimi sürdürülmektedir (Özdemir ve Çelik, 2013:538). Anadolu'da deri üretiminin yapıldığı bölgelerden birisi de Aydın İlinin Karacasu İlçesidir. Karacasu, Ege Bölgesindeki en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Karacasu'nun ilk adı Antihoha'dır. Daha sonra Afrodiasias adını alan belde, bugün Karacasu adı ile anılmaktadır. Kuzeyinde Kuyucak, kuzeybatısında Nazilli, doğusunda ve güneyinde Denizli, batısında Bozdoğan ile komşudur. Aydın İline uzaklığı 92 km, Nazilli İlçesine uzaklığı ise 44 km'dir. Yerli ve

yabancı olmak üzere yılda 300.000 kişinin ziyaret ettiği ve tarihi kentler birliğine üye olan antik kent Afrodiasias'a uzaklığı ise 13 km'dir. Coğrafi yapısı itibari ile dağlık bir alanda Karıncalı Dağı ile Akdağ'ın uzantılarında Dandalaz Vadisinin yamaçlarında yer almaktadır. İlçe nüfusu yaklaşık 19.500'dür (Dilek ve Coşkun, 2007:22). Yayla ve kültür turizminin bulunduğu Karacasu İlçesi, tarıma elverişli topraklara sahip olmadığı için el sanatlarının gelişmesine olanak sağlamıştır. Karacasu dericiliği, ülkemizin hızla değişen sosyo-ekonomik koşullarına rağmen üretiminde özgünlüğünü koruyabilmiş ender örneklerden biridir. Bölgedeki dericilik Karacasu'nun geçmişi kadar eskidir. Yöre halkının ve eski tabakların ifadesine göre Karacasu'da dericiliğin 300 yıl kadar önceye dayandığı söylenmektedir (Ömür ve Doğan, 2013:100).

İlk tabakhaneler Karıncalı Dağından gelen dere üzerinde Tavas yoluna paralel yamaç içinde kurulmuştur. Tabakhaneler bölgesinde tabakhane camisi ve tabakhane Dedesi'nin türbesi yer almıştır. Caminin altında ise tabakhaneler sağlı sollu sıralanarak dere etrafında dizilmiştir (Özilhan, 2004:749). Karacasu'da babadan oğula geçen bu meslek zamanla eğitim ile birleşmiştir. İlk başlarda kullanılan malzeme ölçüleri "bir avuç", "bir kova" gibi göz kararı olmasına rağmen gerekli kalınlık ve sertlikte istenilen sonuca daima ulaşılmıştır. Karacasu'da bulunan tabakhanelerde üretilen deriler genellikle meşe ağacından üretilen palamut ile işlenmektedir. Karacasu derilerinin en önemli özelliklerinden biri palamut ile bitkisel tabaklanarak işlenmesidir. Gerekli olan palamut yöre halkının yardımı ile Karacasu etrafındaki ormanlardaki meşe ağaçlarından toplanarak elde edilmektedir. Özellikle palamutların kendiliğinden düştüğü yerden değil dalından toplanması işletmeler tarafından tercih edilmektedir. Bunun sebebi şekerlenme oranının daldan toplanan palamutlarda daha düşük olmasıdır. Toplanıp getirilen palamut meyvesinin kadeh kısmı öğütülerek deri tabaklamada kullanılmaktadır. Palamut kullanarak üretilen mamul derilerin özelliği bej renginde olmasıdır (Tezcan, M. (10.06.2016)). Palamut ile keçi derilerinden sahtiyan, büyük baş derilerden yağlı ve yağsız vaketa, kösele, koşumluk, ayakkabılık ve saraciyelik deriler üretilmektedir (Ömür ve Mutlu, 2013:101; Ömür ve Özilhan, 2013:102).

Bu önemli deri tabaklama maddesi günümüzde halen kullanılmaktadır. Geçmişte tabakhanelerde yapılan deri üretimi çok zahmetli ve yorucu bir işti. Karacasu tabakları bu zor sanatın aralarında olan iş bölümü ve dayanışma ile üstesinden gelmişlerdir. Tabaklar arasında en yaşlı ve saygı değer usta tabakların söz kesenidir. Söz kesen tabak, esnaflar arasında iş bölümünü ve düzeni getirerek deri üretiminin daha düzenli yapılmasını sağlamıştır. Bu şekilde sağlam sosyal yapısı olan tabak esnafının yıllarca deri üretimleri devam etmiştir (Özilhan, 2004:751). Anadolu-Türk kentlerinde aynı tür faaliyetler ile uğraşan esnaf ve zanaatkârların ortak mekânlarda örgütlendiğini, bu yönü ile çarşı-pazarların mekânsal ve işlevsel açıdan uzmanlaşma gösterdiği bilinmektedir (Özcan 2010:193). Karacasu deri işletmeleri bu duruma iyi bir örnektir. Osmanlı'da 1800'lü yıllarda dericilik Karacasu'da gelişsin diye, Karacasu'ya maddi destekler gönderilmiştir. 1985'ten sonra modern deri işleme tesisinin kurulması için dönemin Belediye Başkanı Nadir Ünlü tarafından ilçeye 3 km uzaklıkta bulunan Dandalaz Çayı yakınındaki arazi kamulaştırılarak dericilere tahsis edilmiştir. Tabaklar bu bölgeye 1986 yılında taşınmaya başlamışlar ve kısa süre sonra işletmelerde üretime geçmişlerdir. Başlangıçta Dandalaz Mevkiinde 10 kadar deri işleme tesisi kurulmuştur (Bkz. Fotoğraf:1-2). 20 parsellik alanda daha sonra yüzlerce kişinin çalıştığı 15 işletme faaliyet göstermekte

iken günümüzde bu sayı 8'e düşmüştür. İşletme sayısının azalması ile çalışan sayısında da düşüşler yaşanmış ve günümüzde yaklaşık 60 kişi kalmıştır (Tezcan, S. (10.06.2016)). Genellikle erkeklerin çalıştığı tabakhanelerde Karacasu'da bayanlar da çalışmaktadır (Bkz. Fotoğraf:3-4).

(1)

(2)

Fotoğraf 1-2. Dandalaz mevkiindeki deri işleme tesisleri
(Image 1-2. Leather processing plants in Dandalaz)

(3)

(4)

Fotoğraf 3-4. Karacasu tabakhanelerinde çalışan bayanlar
(Image 3-4. Women employees in Karacasu tanneries)

Sadece Türkiye'de değil aynı zamanda yurtdışındaki ünlü ayakkabı firmalarına deri imalatı yapan Karacasu deri işletmelerinin geçmişte ülke ekonomisine önemli katkıları bulunmuştur. Günümüzde bir işletmeye toptancıların vasıtası ile (Uşak, Kahramanmaraş, Irak ve Türk Devletleri) haftalık olarak 2400 adet, aylık olarak 9600 adet ham deri girişi yapılmakta ve ayda 16.000 adet derinin işlenmesi (Bkz. Fotoğraf:5-6-7-8-9-10-11-12-13) ve satışı yapılmaktadır (Tezcan, E. (10.06.2016)). Geçmişte ürettiği vaketa ve sahtiyan türü deriler ile adını duyurmuş olan Karacasu deri işletmeleri piyasa ile rekabet edebilmek için çeşitli küçük ve büyükbaş derileri işlemektedir. Giysilik, ayakkabılık, astarlık, saraciyelik deriler ile ürün yelpazesini genişletmiş, çeşitli sektörlerle hizmet sağlayarak kazancını devam ettirmeyi hedeflemiştir. Yukarıda açıklanan rakamlar aslında böylesine köklü bir geçmişe ve kaliteye sahip Karacasu dericiliğinin geldiği nokta ve geleceği konusunda kaygı vericidir.

(5)

(6)

(7)

(8)

(9)

(10)

(11)

(12)

(13)

Fotoğraf 5-6-7-8-9-10-11-12-13. Deri üretim aşamaları
(Image 5-6-7-8-9-10-11-12-13. Leather manufacturing stages)

Yıllar içinde Karacasu tabakları değişen şartlara ayak durmuşlardır. Önceleri kas gücüne dayanan deri üretimi zaman içinde motor gücünün kullanılması ile daha az yorucu hale gelmiş ve üretilen deri sayısı ile kalitesi birbirine paralel olarak artmıştır. Yöredeki tabak esnafı yenilikleri takip ederek motor gücünün kullanıldığı deri makinelerini tabakhanelerine kurmuşlar ve daha çağdaş üretim yöntemlerini uygulamışlardır. Bunun için pervaneli tekneler, deri tabaklama dolapları, tıraş ve kavaletto makineleri ile fırçalı toz alma makinesi (Bkz. Fotoğraf:14) tabakhanelerde yerini almıştır. Günümüzde bu işletmelerdeki makine sayıları artırılmış. Baba mesleği olan dericilik üniversite boyutunda eğitimler alınarak geliştirilmeye çalışılmış ve deri mühendisi işletme sahipleri tarafından tasarlanan makineler de üretimde yerini almıştır. Deride en çok kayıpların olduğu kenar kısımlarındaki atıkların en aza indirildiği hidrolik silindir makinesi (Bkz. Fotoğraf:15) buna bir örnektir (Tezcan, M. (10.06.2016)). Avrupa Birliği kriterlerine uygun üretimlerin yapıldığı işletmelerde modern teknolojinin yanı sıra geleneksel işlemede kullanılan perdahlama makinesine de rastlanılmaktadır (Bkz. Fotoğraf: 16-17).

(14)

(15)

Fotoğraf 14-15. Fırçalı toz alma makinesi ve hidrolik silindir
(Image 14-15. Dust brushing machine and hydraulic cylinder)

(16)

(17)

Fotoğraf 16-17. Deri perdah makinesi ve perdahlama işlemi
(Image 16-17. Leather polishing machine and polishing process)

Dericilik sektörü üretim sırasında kullanılan pek çok kimyasal madde ve bol atık su ile çevre kirliliği riski olan sektörlerin başında gelmektedir. İşletmelerde üretimin artması daha fazla atık oluşturmakta, bu atıklar arıtılmadan çevreye verildiğinde de toprağı, suyu ve havayı kirletmektedir. Çevre konusunda deri sektörünün de üzerine düşeni yapması gerekmektedir (Köse vd., 2004:426). Karacasu bu konuda örnek teşkil edebilecek bir deri üretim merkezidir. Çevrenin korunması bilincinde olan Karacasu tabak esnafı bir araya gelmek sureti ile deri üretimleri sırasında meydana gelen atık sularını arıtmak için kendi imkânları ile arıtma tesisi kurmuşlar ve 1988 yılında tesislerini faaliyete geçirmişlerdir. Tesis günlük 150 ton atık su arıtma kapasitesine sahiptir. Üretim sırasında meydana gelen kirli atık sular, burada çeşitli yöntemler ile arıtılmakta ve Dandalaz Çayına dökülmektedir (Tezcan, E. (10.06.2016)). Tabakların bir bölgede toplanmış olması, arıtma tesislerinin amaçlarını yerine getirmede en büyük etkidir. Karacasu deri işletmeleri katı atıklar ve geri dönüşüm konusunda da bilinçli davranmakta ve söz konusu atıklarının bir kısmını İzmir, Uşak ve Denizli'de bulunan geri dönüşüm tesislerine göndermektedir. Bitkisel atıklar ise yakılarak kazanların ısıtılmasında kullanılmaktadır. Köklü bir dericilik geçmişi ile Karacasu İlçesi, geleneksel işlenmeye dayalı başlıca vaketa ve sahtiyen türü deri üretiminin gerçekleştirildiği bir merkezdir. Vaketa deri, orta ve hafif ağırlıkta ham sığır derilerinin bitkisel tanenler ile tabaklanmasından sonra, yağlanmak ve sırça (cilt) tarafı perdahlanmak sureti ile elde edilen, doğal renkli veya sırçadan boyanmış, kösele deriye göre daha yumuşak tutumlu ve ince meşin olarak adlandırılan bir deri türüdür (Anonim, 1965a:1, Özdemir ve Kayabaşı,

2007:81). Vaketa derinin üretimi; meşe palamudunun tohumunu barındıran kadeh kısmından elde edilen ve valeks olarak da adlandırılan bitkisel tabaklama maddesi ile ham sığır derisinin işlenmesi ile gerçekleştirilmektedir (Ömür, 2009:20; Ömür ve Doğan, 2010:61). Karacasu deri işletmelerinde üretilen vaketa özellikle sandalet, evrak çantası, portföy çanta, cüzdan ve süs eşyaları imalatında kullanılmaktadır (Bkz. Fotoğraf:18-19-20-21-22-23-24-25). Karacasu'da üretilen vaketa deri bitkisel (palamut) teknikler ile işlendiği için suya aç bir yapıya sahiptir. Bu deri yüzeyi hafif su ile ıslatılınca istenilen her türlü şekli ve baskıyı rahatlıkla kabul etmektedir. Bu yüzden derinin şekillendirilmesi ile oluşturulan ürünler kolaylıkla yapılabilmektedir.

(18)

(19)

(20)

(21)

(22)

(23)

(24)

(25)

Fotoğraf 18-19-20-21-22-23-24-25. Karacasu'da üretilen vaketa deri ürünleri

(Image 18-19-20-21-22-23-24-25. Vachetta leather products made in Karacasu)

Sahtiyan deri, keçi derilerinin bitkisel tanenler kullanılarak çeşitli usullerde tabaklanması ile elde edilen, tabii renkli veya boyanmış yumuşak mamul deri türüdür (Anonim, 1965b:1). İnce ve cilalı olan sahtiyan derilerinin en çok ayakkabı ve çizme yapımında kullanıldığı Topkapı Sarayı pabuç koleksiyonunda görülmektedir (Özdemir ve Kayabaşı, 2007:80). Karacasu deri işletmelerinde üretilen sahtiyan deriler bavul, çanta, cüzdan, terlik, şapka (Bkz. Fotoğraf:26-27-28-29-30-31) ve süs eşyaları üretimi ile semerlik deri imalatında kullanılmaktadır (Onbeş, M. (10.06.2016)).

Fotoğraf 26. Karacasu'da üretilen sahtiyan deri
(Image 26. Sahtiyan leather produced in Karacasu)

(27)

(28)

(29)

(30)

Fotoğraf 27-28-29-30. Karacasu'da üretilen sahtiyan deri ürünleri
(Image 27-28-29-30. Sahtiyan leather products made in Karacasu)

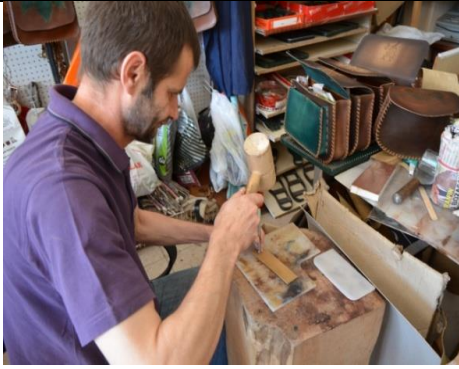

Karacasu'da, dericilik ilçenin öne çıkan geçim kaynaklarından biridir ve üretilen deri piyasada Bodrum sandaleti olarak bilinen ürünün üretiminde de kullanılmaktadır. Bodrum sandaletlerinde kullanılan deri palamut bitkisi ile işlendiği için tamamen organik olup ayakta oluşan mantar, koku, terleme vb. hiçbir rahatsızlığa meydan vermemektedir. Bodrum'dan deri almaya gelen bir esnaf; daha önceleri Milas'tan temin edilen deriler ile üretim yaptıklarını ancak bu mesleğin gençlere aktarılmaması sonucu Milas dericiliğinin yok olup gittiğini belirtmiştir. Ayrıca Milas derisi ile aynı kalitede ve istenilen özelliklere sahip olan deriyi Türkiye'de sadece Karacasu'da bulabildiklerini ifade ederek tüm Bodrum sandaletlerinde kullanılan vaketa, kösele ve astarlık deriyi Karacasu'dan temin ettiklerini de eklemiştir (Onbeş, M. (10.06.2016)).

Karacasu'da geleneksel yöntemler ile üretilen derilerin pazarlanması aşamasında çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu derilerin piyasada daha fazla rağbet görmesini sağlayacak ve albenisini arttıracak çeşitli işlemler yapılamadığı için (örneğin finisaj) mevcut deriler bazı işletmeler tarafından kar payı düşük şekilde satılmaktadır. Finisaj uygulaması ile ilgili yeterli alt yapıya sahip olmayan işletmeler bu problemi belirgin bir şekilde yaşamaktadır.

Geleneksel üretimin teşvik edilmesi ve yarı mamul ürünün geleneksel el sanatlarında kullanımının sağlanması amacı ile Karacasu Belediyesi, Karacasu Kaymakamlığı, Adnan Menderes Üniversitesi Karacasu Memnune İnci Meslek Yüksekokulu, Karacasu Halk Eğitim Merkezi ve gönüllü kuruluşlar işbirliği ile çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Ancak hedeflenen başarı tam anlamı ile elde edilememiştir. Halkın birçoğu deri çanta ve ev aksesuarı yapımı kurslarına gitmiş, kendileri için örnek ürünler yaptıktan sonra devamını getirmemiştir. Dericilik sektörü için ilçedeki meslek yüksekokulunda dericilik bölümünün bulunması isabetli bir uygulama olmasına rağmen meslek yüksekokulunda bulunan dericilik programının genç nesil tarafından tercih edilmemesinden dolayı Yüksek Öğretim Kurumu tarafından 2009 yılında kapatılmıştır. Bu durum Karacasu dericiliği adına büyük bir kayıp olmuştur.

Günümüzde Anadolu'nun pek çok bölgesinde deri ürünleri üretimi büyük şehirlerde fabrika boyutunda gerçekleşmekte iken ilçe ve kasabalarda geleneksel meslekler çerçevesinde atölye bazında ya da evlerde yapılmaktadır. Küçük çaplı atölyelerde üretimi yapılan deri ürünlerine örnek olarak Karacasu ilçesinde deri el sanatları konusunda tek çalışma yapan Karacasu'lu girişimci Faruk Özçelik gösterilmektedir. Faruk Özçelik harita kadastro bölümü mezunu olduğunu ve 11 yıllık işini bırakarak bu mesleğe geçiş yaptığını belirtmektedir. Özçelik, önceleri ilçede bilgisayar tamirciliği yaparken yedek parça ve aksesuar satışı olan bir iş yeri çalıştırdığını belirtmiştir. Bu işyerinde sattığı ucuz telefon kılıflarının tüketici tarafından bir hafta kullanıldığını, ürünlerden sürekli şikâyet gelmesinden sonra kendi imalatı ile telefon kılıfı yapmaya başladığını ve ürünleri yaparken çok zevk aldığını fark edince bilgisayar sektörünü bırakarak deri üzerine bir imalathane açtığını ifade etmektedir. Günümüzde halen eşi ile birlikte Karacasu'da üretilen organik derilerden el yapımı deri çanta, kemer, sandalet ve sipariş üzerine farklı ürünler yapmaktadır (Bkz. Fotoğraf:31-32-33). Faruk Özçelik, Afrodiasias'ta satış yapmak istediğini ama bu isteğinin Afrodiasias'taki özel şirket tarafından kabul görmediğini bu yüzden satış konusunda sıkıntı çektiğini, satışlarını internet üzerinden, sosyal paylaşım sitelerinden yaptığını belirtmektedir (Özçelik, F. (10.06.2016)).

(31)

(32)

(33)

Fotoğraf 31-32-33. Faruk ve Buket Özçelik'in deri ürünleri
Image 31-32-33. Leather products made by Faruk and Buket Özçelik

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Dericiliğin ve deri sanatının ilerlemesinde ve yayılmasında Türklerin özel bir yeri olduğu bilinmektedir (Kayabaşı ve Aslan, 2011:254). Orta Asya'dan günümüze deri işlemeyi bilen, dericiliği ata zanaatı olarak kabul eden Türklerin toplumsal yaşamlarında deri günlük yaşamın bir parçasıdır (Dağtaş, 2007:107). Türklerin deriyi işleyip ürüne dönüştürmesi, deriye ihtiyaca cevap verebilecek fonksiyonlar kazandırması, tarihsel süreçte kültürel izler taşıyan ve sanat değeri yüksek nitelikteki eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Özdemir ve Çelik, 2013:538). Orta Asya kültüründe günlük yaşam biçimi içerisinde kıyafetten süs eşyasına, küçük ev eşyalarından hayvan koşum takımlarına kadar geniş bir yelpazede değerlendirilen birçok eşyanın yapımında deri kullanılmıştır. Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde kurulan arastalarda satışları yapılan çeşitli mallar arasında deriden yapılmış ayakkabılar, çizmeler, çantalar, kemerler ve koşum takımları büyük yer almıştır (Yelmen, 2005:204). Türkiye'de dericilik sanatı, geçmişi günümüze günümüzü geleceğe taşıyan önemli bir sanat dalıdır ve turizm açısından da hem ülkeye gelir getirmesi hem de ülke tanıtımı açısından büyük öneme sahiptir (Kayabaşı ve Özdemir, 2004:600). Geçmişten günümüze denk uzanan dericiliğin kültürel mirasımız olma niteliğini taşıması nedeni ile gelecek nesillere de aktarılması zorunludur. Karacasu'da dericilik ilçenin geçmişi kadar eskidir. Yöre halkının ve eski tabakların ifadesine göre Karacasu'da dericiliğin 300 yıl kadar önceye dayandığı söylenmektedir.

Yörenin gelişen dericilik sektörüne destek olmak amacı ile bölgedeki turizm potansiyelini değerlendirerek deri el sanatları ürünlerinin üretimini artırarak devamlılığını sağlamak, yaygın kullanım alanlarını oluşturmak, ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yaparak ülke ekonomisine katkıda bulunmak ve gelecek kuşaklara aktarmaya çalışmak için yerel ve ulusal bazda projelere dâhil edilmesi oldukça önemlidir. Deri endüstrisi, üniversiteler, kamu ve özel kuruluşların desteği ile birlikte koordineli bir biçimde çalıştığında geçmişte olduğu gibi gelecekte de önemini koruyan bir sektör olacaktır. Farklı özellikte deri çeşitlerinin yanında, bilinen özellikte vaketa ve sahtiyan derilerinin üretilmesi ile Karacasu'da el sanatlarında kullanılacak söz konusu derilerin üretimi arttırılarak hem üretimin hem de istihdamın artışı sağlanabilir. Bunun yanında bu derilerin uygun el sanatları ürünlerinde kullanımı ve bu ürünlerin çeşitlendirilmesi ile el sanatlarının devam ettirilmesine de katkı sağlanabilir. Şu anda Karacasu-Dandalaz mevkiinde yer alan işletmelerden sadece 8 tanesi çalışmaktadır. Bunun sebebi üreticilerin karşılaştıkları aşağıda yer alan çeşitli sorunlardan

kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri; ülke hayvancılığının gel-gitler yaşaması sonucu yeterli sayı ve kalitede ham deri bulunamaması, işlenen derinin düşük fiyata satılması gösterilmektedir. Üretimi etkileyen faktörlerden bir diğeri de arıtma kimyasalları maliyetlerinin yüksek olması, bu kimyasalların temininde kullanılan aidatların yeterli olmaması ve işletmelerin bu ödemeleri geciktirmesidir. Bu durum arıtma tesisinin çalışmasını dolayısı ile de çalışan işletmelerin üretimini olumsuz etkilemektedir. Karacasu'da üretilen derinin büyük bir kısmı İstanbul ve İzmir'e gönderilmektedir. Bir kısım deri ise Muğla-Bodrum ve çevre illerden alıcı bulmaktadır. Dünyaca ünlenmiş Bodrum sandaletlerinde Karacasu'da üretilen derilerin kullanılması Karacasu dericiliği açısından önemli bir gelişmedir. Ancak satışlarda Karacasu adının geçmemesi, Karacasu dericiliğinin reklamının yapılmamış olması, Karacasu dericiliğine yeterli katkıyı sağlamamaktadır. Karacasu, benzersiz doğası, tarihi ve kültürel mirasının yanı sıra dericilikten, pıdecilikten çömlekçiliğe kadar pek çok alanda marka olabilecek bir ilçe özelliğini taşımaktadır. Karacasu ürünlerinin markalaşması konusunda yetkili kişiler tarafından gerekli girişimlerin yapılmadığı ya da yapılanların yetersiz kaldığı görülmektedir. Oysaki Karacasu'da üretimi yapılan derilerin bitkisel tanenler ile işlenmesi, işleme esnasında geleneksel yöntemlerin de halen sürdürülüyor olması, deri ürünlerinde kanserojen, azobooya vb. zararlı maddelere rastlanmaması Karacasu dericiliğinin markalaşması ve reklamı için yeterlidir.

TEŞEKKÜR (ACKNOWLEDGMENT)

Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenen 2015HZL030 nolu proje kapsamında ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Afşar, A., Zengin, G., Adıgüzel Zengin, A.C., Kılıçarslan, Ç., Yılmaz, O. ve Yılmaz, B., (2011). Parşömen Üretimi, Önemi ve Kullanımı. Uluslararası Bergama Sempozyumu (7-9 Nisan 2011 Bergama, İzmir/Türkiye). Cilt:I.
- Alpaut, A., (1957). Tatbiki Dericilik. Ankara. İstiklal Matbaası.
- Anonim, (1965a). TS 223 Vaketa Mamul Deri. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara.
- Anonim, (1965b). TS 231 Sahtiyan Mamul Deri. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara.
- Anonim, (2013). Deri ve Deri Ürünleri İmalatı Sanayi. İstanbul Sanayi Odası. İstanbul.
- Dağtaş, L., (2007). Müze ve Koleksiyonlardan Deri Eserler. Türkiye Deri Vakfı Kültür Hizmeti. İstanbul, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.
- Dilek, A. ve Coşkun, S.N., (2007). Karacasu'da Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Dokumacılık Öyküsü. I. Uluslararası Türk El Dokumaları Kongresi (1-2 Kasım 2007-Konya). Konya, Anka Basım Yayın.
- Dilek, A. ve Coşkun, S.N., (2008). Karacasu'da Unutulmaya Yüz Tutmuş Dokumaların Çeşitli Derilerle Modernize Edilerek Canlandırılması. I.Ulusal El Sanatları Sempozyumu (24-26 Nisan 2008). Ankara, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları-1.
- Güler, M. ve Özdemir, M., (2004). Osmanlı İmparatorluğu Dönemine Ait (18-19. yy) Deri Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. I. Ulusal Deri Sempozyumu Bildiri Kitabı (7-8 Ekim 2004 İzmir/Türkiye).

- Gökçesu, Z., (2002). Deri Teknikleri. İstanbul, YA-PA Yayınları.
- Haytoğlu, E., (2006). Denizli'de Tabaklık (Dünden Bugüne). Isparta, Fakülte Kitapevi Yayınları.
- Kayabaşı, N. ve Özdemir, M., (2004). Derinin El Sanatları İçerisindeki Yeri ve Kullanım Alanları. I. Ulusal Deri Sempozyumu Bildiri Kitabı (7-8 Ekim 2004 İzmir/Türkiye).
- Kayabaşı, N. ve Aslan Elkıran, G., (2011). İskilip'te Dericilik. 16. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu (9 Mayıs 2011 Üsküp/Makedonya). Ankara, Lazer Yayınları.
- Koizhaiganova, M. ve Koyuncu Okca, A., (2015). Geçmişten Günümüze Denizli'de Dericilik Faaliyetleri/Leatherwork Activities From Past to Present in Denizli. Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. ISSN: 1308-2140, Volume: 9/2, Ankara, www.turkishstudies.net, Doi Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6442>.
- Koyuncu Okca, A. ve Koizhaiganova, M., (2014). Deri Halı Üretimi ve Bakımı/Production and Care Of Leather Carpets. Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. ISSN:1308-2140, Volume:9/2, Ankara, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6442>.
- Köse, B., Ceylan H.H. ve Bektaş, Ç., (2004). Deri Sanayinin Çevre ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkisi (Uşak'ta Bir Araştırma).I. Ulusal Deri Sempozyumu Bildiri Kitabı (7-8 Ekim 2004 İzmir/Türkiye).
- İşcan, H., (1970). Türk Süsleme Sanatı. Eskişehir, Ülkü Matbaası.
- Ögel, B., (2000). Kültür Tarihine Giriş. Ankara, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Ömür, Ş., (2009). Bazı Hayvansal Materyalin Fizikomekanik Özelliklerinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.
- Ömür, Ş. ve Doğan, T., (2010). Karacasu'da Üretilen Sahtiyan Derilerin Bazı Fizikomekanik Özelliklerinin Belirlenmesi. 26. Tarımsal Mekanizasyon Ulusal Kongresi Bildiri Kitabı (22-23 Eylül 2010 Hatay/Türkiye).
- Ömür, Ş. ve Doğan, T., (2013). Investigation of Some Physical Properties of Vaketa Leather. XXXII Congress of IULTCS Proceeding Book of Abstracts (29-31 May 2013 İstanbul/Türkiye).
- Ömür, Ş. ve Mutlu, M.M., (2013). Production of "Sahtiyan", a Traditional Turkish Leather. XXXII Congress of IULTCS Proceeding Book of Abstracts (29-31 May 2013 İstanbul/Türkiye).
- Ömür, Ş. ve Özilhan, H., (2013). Traditional Vaketa Leather Production in the Perspective of Ecological Sustainability. XXXII Congress of IULTCS Proceeding Book of Abstracts(29-31 May 2013 İstanbul/Türkiye).
- Özcan, K., (2010). Erken Dönem Anadolu-Türk Kenti: Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekânsal Ögeleri, Bilig Dergisi, Sayı:55.
- Özdemir, M., (2007). Türk Kültüründe Dericilik Sanatı. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:20.
- Özdemir, M. ve Kayabaşı N., (2007). Geçmişten Günümüze Dericilik. Ankara.
- Özdemir, M. ve Çelik, D., (2013). Safranbolu İlçesinde Yemeli Yapımı/Kerchief Making in Safranbolu Sub-Province. Turkish

Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. ISSN:1308-2140, Volume:8/6, Ankara, www.turkishstudies.net, Doi Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4652>.

- Özilhan, H., (2004). Karacasu'da Dericilik. I. Ulusal Deri Sempozyumu Bildiri Kitabı (7-8 Ekim 2004 İzmir/Türkiye).
- Sakaoğlu, N. ve Akbayar, N., (2002). Derinin Anadolu'da Bin Yıllık Öyküsü. İstanbul, Creative Yayıncılık.
- Yelmen, H., (1998). Kazlıçesme'de 50 Yıl II.İstanbul, Ezgi Ajans Reklamcılık ve Yayıncılık.
- Yelmen, H., (2005). Türk Dericiliği 2400 Yaşında. İstanbul.
- Yıldız, N., (1993). Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi. İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları.

KAYNAK KİŞİLER

- Sami Tezcan, 1956 doğumlu, Lise Mezunu, 4. Nesil Derici, "Murat Deri" Firmasının Sahibi, 10.06.2016 tarihli görüşme.
- Murat Tezcan, 1983 doğumlu, Üniversite Mezunu, Deri Mühendisi-"Murat Deri" Firmasının Sahibi, 10.06.2016 tarihli görüşme.
- Erhan Tezcan, 1983 doğumlu, Üniversite Mezunu, Deri Mühendisi-"Tezcan Deri" Firmasının Sahibi, 14.11.2015 tarihli görüşme.
- Mehmet Onbeş, 1959 doğumlu, Lise Mezunu, Derici-"Onbeş Deri" Firmasının Sahibi, 10.06.2016 tarihli görüşme.
- Faruk Özçelik, 1969 doğumlu, Yüksekokulu Mezunu, Harita Teknikeri-Deri İmalatçısı, 10.06.2016 tarihli görüşme.